<u>सिंचाई सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक</u>

<u>प्रस्तावना:</u> जलस्रोतको उपयोगबाट सिंचाई सेवाको विस्तार गरी कृषि उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि गर्न भरपर्दो, पहुँचयोग्य र सहभागितामूलक सिंचाई सेवा उपलब्ध गराउने सम्बन्धमा कानूनी व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकोले,

नेपालको संविधानको धारा १७५ बमोजिमको प्रदेश नं. १ को प्रदेश सभाले यो ऐन बनाएको छ ।

१. <u>संक्षिप्त नामर प्रारम्भ:</u> (१) यस ऐनको नाम "प्रदेश सिंचाई ऐन, २०७५" रहेको छ ।

(२) यो ऐन तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ ।

२. <u>परिभाषा:</u> विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,-

(क) "अनुमतिपत्र" भन्नाले दफा ६ र ७ बमोजिम दिइएको अनुमतिपत्र सम्झनु पर्छ ।

(ख) "आयोजना" भन्नाले निश्चित अवधिभित्र निर्माण सम्पन्न गरी संचालन र व्यवस्थापन गर्न तय गरिएका कुनै सिंचाई योजना सम्झनु पर्छ र सो शब्दले सिंचाई सम्बन्धी कार्यक्रम समेतलाई जनाउँछ ।

(ग) "उपभोक्ता" भन्नाले सिंचाई आयोजनाबाट प्रत्यक्ष रूपमा कृषिजन्य लाभ प्राप्त गर्ने जग्गाधनी, मोही वा त्यस्तो जग्गाधनी र मोहीको परिवारको कुनै सदस्य वा सम्बन्धित कृषक वा अन्य कुनै त्यस्ता कृषकको परिवारको कुनै सदस्य समेतलाई सम्झनु पर्छ ।

(घ) "कृषक व्यवस्थित सिंचाई प्रणाली" भन्नाले उपभोक्ताले आफ्नो लगानीमा निर्माण, व्यवस्थापन वा संचालन गरेको सिंचाई प्रणाली सम्झनु पर्छ र सो शब्दले प्रदेश सरकार वा अन्य निकायको सहयोग प्राप्त गरी पुन:स्र्थापना भएका सिंचाई प्रणालीहरू समेतलाइ जनाउँछ ।

(ङ) "कोष सञ्चालक समिति" भन्नाले दफा २२ बमोजिम सिंचाई विकास कोष सञ्चालक समिति सम्झनु पर्छ ।

(च) "जल उपभोक्ता संस्था" भन्नाले यस ऐन बमोजिम जल उपभोक्ताहरूले गठन गरेको संस्था सम्झनु पर्छ र सो शब्दले यस ऐन बमोजिम दर्ता भएको सिंचाई जल उपभोक्ता सहकारी संस्था समेतलाई जनाउँछ ।

(छ) "तोकिएको वा तोकिए बमोजिम" भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमावलीमा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्झनु पर्छ ।

(ज) "प्रदेश सरकार" भन्नाले प्रदेश नं. १ को मन्त्रिपरिषद् सम्झनु पर्छ ।

(झ) "बहुउद्देश्य उपयोग" भन्नाले सिंचाईको साथ साथै जलविद्युत, पर्यटन, खानेपानी, मत्स्यपालन, जलविहार आदि कार्यहरु सम्झनु पर्छ ।

(ञ) "भूमिगत सिंचाई" भन्नाले डीप ट्यूबवेल, स्यालो ट्यूबवेल, इनार वा अन्य प्रविधिबाट जमिन मुनिको पानी तानी गरिने सिंचाई सम्झनु पर्छ ।

(ट) "मन्त्रालय" भन्नाले प्रदेश नं. १ को सिंचाईसंग सम्बन्धित मन्त्रालय सम्झनु पर्दछ ।

(ठ) "बिशेष सिंचित क्षेत्र" भन्नाले दफा १५ बमोजिम प्रदेश सरकारले घोषणा गरेको विषेश सिंचित क्षेत्र सम्झनु पर्छ ।

(ड) "सिंचाई" भन्नाले प्राकृतिक रूपमा उपलब्ध पानीलाई बोटविरूवा तथा बाली विकासको लागि कृत्रिम तरिकाबाट पानी पुर्‍याउने प्रकृया सम्झनु पर्छ ।

(ढ) "सिंचाई अधिकृत" भन्नाले दफा १८ को उपदफा (२) बमोजिम प्रदेश सरकारले तोकेको अधिकृत सम्झनु पर्छ ।

(ण) "सिंचाई आयोजना" भन्नाले सिंचाईको लागि पानीको संकलन, प्रवाहीकरण (कन्भेयान्स), भन्डारण वा वितरण लगायत पानीको अन्य उपयोग समेत गर्ने आयोजना सम्झनु पर्छ ।

(त) "सिंचाई संरचना" भन्नाले सिंचाई उपलब्ध गराउनको लागि मुहानदेखि सिंचित क्षेत्रसम्म निर्माण गरिएका भौतिक संरचना र यसले चर्चेको जमिन, त्यसैसँग सम्बन्धित सडक, बाटो वा त्यस्तै अन्य भौतिक संरचना सम्झनु पर्छ र सो शब्दले सिंचित क्षेत्रबाट पानी निकासका संचरना (ड्रेनेज) समेतलाई जनाउँछ ।

(थ) "सिंचाइ सेवा शुल्क" भन्नाले सिंचाई सेवा उपयोग गरेवापत उपभोक्ताले भुक्तानी गर्नुपर्ने रकमलाई सम्झनु पर्छ ।

(द) "सिंचाई विकास कोष" भन्नाले सिंचाई विकासका लागि प्रदेश सरकारले स्थापना गरेको दफा २१ बमोजिमको सिंचाई विकास कोष सम्झनु पर्छ ।

(ध) "सिंचित क्षेत्र" भन्नाले कुनै खास सिंचाई सेवा पुगेको वा पुग्ने क्षेत्रलाई सम्झनु पर्छ ।

३. <u>सिंचाई आयोजनाको क्षेत्राधिकार:</u> (१) प्रदेश सरकारबाट नयाँ निर्माण गरिने तथा निर्मित आयोजनाहरुको संचालन र सुदृढीकरण हुने सिंचाई आयोजनाहरु देहाय बमोजिम हुनेछन्।

(क) तराई मधेशमा २०० (दुई सय) हेक्टरदेखि २००००(बीस हजार) हेक्टरसम्मको सिंचाई आयोजना,

(ख) पहाडमा ५० (पचास) हेक्टरदेखि १००० (एक हजार) हेक्टर सम्मको सिंचाई आयोजना ।

(२) उपदफा १ मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यदि स्थानीय तहबाट माग तथा अनुरोध भई आएमा प्रदेश सरकारले पहाडी क्षेत्रमा ५० (पचास) हेक्टर भन्दा घटी र तराई मधेशमा २०० (दुई सय) हेक्टर भन्दा घटि क्षमताका सिंचाई आयोजनाहरु निर्माण गर्न र प्रदेश सरकारले माग तथा अनुरोध गरेमा केन्द्र सरकारले २०००० (बीस हजार) हेक्टर भन्दा कम क्षमताका सिंचाई आयोजनाहरु निर्माण गरिदिन सक्नेछ ।

(३) तराई मधेशमा २००० (दुई हजार) हेक्टरदेखि ३०००० (तीस हजार) हेक्टरसम्म सिंचित क्षेत्र भएको निर्मित सिंचाई आयोजनाहरुको मर्मत संभार, संचालन तथा सुदृढिकरण कार्य प्रदेश सरकारले गर्नेछ ।

(४) पहाडी क्षेत्रको हकमा निर्मित सिंचाई आयोजनाको मर्मत संभार, संचालन तथा सुदृढिकरण कार्यतोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(५) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा उल्लेख भए तापनि पहाडी क्षेत्रमा ५० (पचास) हेक्टर भन्दा घटी र तराई मधेशमा २०० (दुई सय) हेक्टर भन्दा घटि क्षमताका डीप ट्यूवेल सिंचाई आयोजना वा यस्तै कुनै नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाई आयोजनाको सर्वेक्षण, निर्माण, विकास र संचालन प्रदेश सरकारले गर्न सक्नेछ ।

(६) उपदफा (१) र (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि संघीय कानूनले उपदफा (१) र (२) भन्दा फरक ढंगले न्यूनतम र अधिकतम सीमा तोकेमा संघीय कानूनबमोजिम हुनेछ ।

४. <u>सिंचाई प्रणालीको विकासको मार्गचित्रः</u> (१) प्रदेश सरकारले जलस्रोतको विकास र उपयोगको लागि प्रदेशको समग्र सिंचाई प्रणालीको योजना बनाई सोको मार्गचित्र तयार गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम मार्गचित्रमा जलस्रोतको उपयोग, उपयोग गर्ने तरिका, व्यवस्थापनको ढाँचा, संचालन तथा नियमन गर्ने विधि तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम सिंचाई प्रणालीको विकासका लागि प्रदेश सरकार, जल उपभोक्ता संस्था वा प्रदेश सरकार र निजी क्षेत्रको साझेदारी वा निजी क्षेत्र मात्रैले सिंचाई प्रणालीको विकास, संचालन, नियमन, वितरण र मर्मत संभारको कार्य गर्ने कार्यविधि तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

५. <u>अनुमति विना सिंचाई प्रणालीको निर्माण र विकास गर्न नहुनेः</u> (१) कसैले पनि प्रदेश सरकारबाट वा प्रदेश सरकारले तोकेको निकाय वा अधिकारीको अनुमति प्राप्त नगरी कुनै किसिमको सिंचाई प्रणालीको सर्वेक्षण, निर्माण र विकास गर्न वा सिंचाईको प्रयोजनका लागि जलस्रोतको प्रयोग गर्न वा गराउन हुँदैन ।

तर, प्रदेश सरकार आफैले सिंचाई प्रणालीको सर्वेक्षण, निर्माण र विकास गर्न चाहेमा कुनै किसिमको अनुमति लिनु पर्ने छैन ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि आफ्नो व्यक्तिगत सिंचाई प्रयोजनको लागि सानो आकारको कूलो वा पैनी खनी सिंचाई गर्न कुनै अनुमति लिनु पर्ने छैन ।

६. <u>सिंचाई प्रणालीको निर्माण तथा विकास गर्न अनुमितपत्र लिनुपर्नेः</u> (१) दफा (७) बमोजिमको सर्वेक्षण अनुमति लिई तोकिएको समयभित्र सर्वेक्षणको कार्य समाप्त भएपछि सिंचाई प्रणालीको निर्माण, विकास, संचालन, व्यवस्थापन र वितरणमध्ये सबै वा केही कार्य गर्न अनुमतिपत्रको लागि तोकिएको अधिकारीसमक्ष तोकिएको ढाँचामा निवेदन दिनुपर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त भएमा त्यस्तो निवेदन उपर जाँचबुझ गरी तोकिएको अधिकारीले पचहत्तर दिनभित्र अनुमति दिनु पर्नेछ । तर सो अवधि भित्र अनुमति दिन नसक्ने अवस्था भए आधार र कारण खोली निर्णय गरी पैतालिस दिनको अवधि थप गरी अनुमति दिइनेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम अनुमति दिन नसकिने भए सोको आधार र कारण खुलाई निवेदकलाई अनुमति दिन नसक्ने भनि निर्णय गरेको मितिले दश दिन भित्र लिखित जानकारी दिनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिमको लिखित जानकारी उपर चित्त नबुझ्ने पक्षले जानकारी पाएको तीस दिनभित्र मन्त्रालयसमक्ष निवेदन दिन सक्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम निवेदन प्राप्त भएमा मन्त्रालयले सो उपर तीस दिनभित्र आवश्यक जाँचबुझ गरी निर्णय दिनु पर्नेछ र मन्त्रालयको त्यस्तो निर्णय अन्तिम हुनेछ ।

७. <u>सर्भेक्षण अनुमतिपत्र लिनुपर्ने:</u> (१) कुनै किसिमको सिंचाई प्रणालीको निर्माण र विकास गर्न चाहने व्यक्ति वा संस्थाले दफा ६ बमोजिमको अनुमति लिनु पूर्व तोकिएको अधिकारीसमक्ष तोकिएको ढाँचामा सर्वेक्षण अनुमतिका लागि निवेदन दिनुपर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त भएमा त्यस्तो निवेदन उपर जाँचबुझ गरी तोकिएको अधिकारीले साठ्ठी दिनभित्र सर्वेक्षण अनुमति दिनु पर्नेछ । तर सो अवधि भित्र अनुमति दिन नसक्ने अवस्था भए आधार र कारण खोली निर्णय गरी तीस दिनको अवधि थप गरी अनुमति दिइनेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिको निवेदन उपर जाँचबुझ गर्दा सर्वेक्षण अनुमतिपत्र दिन मनासिव नदेखिएमा तोकिएको अधिकारीले अनुमतिपत्र दिन नसक्नुको आधार र कारण खुलाई अनुमति दिन नसक्ने निर्णय गरेको मितिले दश दिन भित्र निवेदकलाई लिखित जानकारी दिनुपर्नेछ ।

(४) उपदफा ३ बमोजिमको लिखित जानकारी प्राप्त गर्ने निवेदकलाई त्यस्तो लिखित जानकारी उपर चित्त नबुझेमा जानकारी पाएको मितिले तीस दिन भित्र मन्त्रालय समक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ र मन्त्रालयले त्यस्तो निवेदन उपर छानविन गरी पैंतालीस दिन भित्र निर्णय दिनेछ ।

८. <u>अन्य प्रयोजनका लागि पानीको प्रयोग गर्न सकिने:</u> प्रदेश सरकारले प्रदेशअन्तर्गत निर्माण वा विकास गरेको वा निर्माणाधीन वा अनुमति प्राप्त सिंचाई प्रणाली वा यो ऐन प्रारम्भ हुँदाका बखत कायम रहेको सिंचाई प्रणालीमा उपलब्ध रहेको पानीबाट सिंचित क्षेत्रको सिंचाई सेवामा प्रतिकूल असर नपर्ने गरी खानेपानी, घरेलू उपयोग, पशुपालन र प्रचलित कानूनबमोजिम मत्स्यापालन, जलपरिवहन, जलविहार, विद्युत उत्पादन वा तोकिए बमोजिमको अन्य प्रयोजनमा पानीको उपयोग गर्न सक्नेछ ।

९. <u>आयोजनाको छनौट तथा निर्माण:</u> यस ऐन बमोजिम प्रदेश सरकारले सिंचाई आयोजनाको छनौट तथा निर्माण गर्दा तोकिए बमोजिमको मापदण्ड पूरा गरी देहायको प्रक्रियासमेत अवलम्वन गर्नु पर्नेछः-

(क) सम्भव भएसम्म स्थानीय तह, जलउपभोक्ता संस्थाका प्रतिनिधि एवं सरोकारवालासंग परामर्श गर्ने,

(ख) आयोजना निर्माण वा कार्यान्वयन गर्दा उपभोक्ताहरुले तोकिए बमोजिमको लागत सहभागिता वा जनसहभागिता जनाउनु पर्ने ।

१०. <u>प्रतिकूल असर पर्ने गरी सिंचाई योजना कार्यान्वयन गर्न नहुने:</u> (१) यस ऐनमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि एउटै जलस्रोतबाट निर्मित सिंचाई प्रणालीलाई प्रतिकूल असर पार्ने गरी सोही आयोजनाको माथिल्लो भाग (अपस्ट्रिम) मा नयाँ आयोजनाको निर्माण गर्न सकिने छैन ।

तर, प्रदेश सरकारले व्यापक सार्वजनिक उपयोगका लागि त्यस्तो स्रोतको माथिल्लो भागमा नयाँ आयोजना छनौट र विकास गर्न यो दफाले प्रतिकूल असर पार्ने छैन ।

<u>स्पष्टीकरण:</u> यस दफाको प्रयोजनका लागि "व्यापक सार्वजनिक उपयोग" भन्नाले देहायको अवस्थामा भएको जलस्रोतको उपयोग सम्झनु पर्छः-

(क) विद्यमान उपयोगबाट लाभान्वित भएका जनसंख्यालाई प्रतिकूल असर नपर्ने गरी सोभन्दा बढी जनसंख्यालाई लाभ हुने सिंचाइ आयोजना भएमा,

(ख) सामाजिक न्यायको दृष्टिकोणले नयाँ आयोजना छनौट गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने र त्यसरी आयोजना कार्यान्वयन गर्दा विद्यमान सिंचाई प्रणाली उपर सारभूत रूपमा प्रतिकूल असर नपर्ने भएमा,

(ग) विद्यमान आयोजना र नयाँ आयोजनाका उपभोक्ताबीच पानीको बाँडफाँड गर्न सहमति भएमा ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम नयाँ आयोजना छनौट तथा निर्माण गरेको कारणबाट तत्काल कायम रहेको सिंचाई प्रणालीका उपभोक्तालाई सारभूतरूपमा प्रतिकूल असर पर्ने भएमा त्यस्ता उपभोक्तालाई तोकिए बमोजिमको क्षतिपूर्ति दिनु पर्नेछ ।

११. <u>निजी क्षेत्रसंग सहकार्य गर्न सक्ने:</u> (१) कुनै खास सिंचाई प्रणाली वा सिंचाईको साथसाथै जलस्रोतको अन्य उपयोग गर्दा व्यवसायिक दृष्टिकोणले संभाव्य देखिएमा प्रदेश सरकारले आयोजनाको पहिचान, छनौट, निर्माण, कार्यान्वयन, मर्मत सम्भार, सुधार, सञ्चालन वा व्यवस्थापनमा सार्वजनिक– निजी साझेदारीको आधारमा निजी क्षेत्रसंग तोकिए बमोजिम सहकार्य गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि प्रदेश सरकारले आयोजनाको पहिचान, छनौट, निर्माण, कार्यान्वयन, सञ्चालन, मर्मतसम्भार वा व्यवस्थापनमध्ये आवश्यकता अनुसार कुनै वा सबै कामहरुमा निजी क्षेत्रलाई संलग्न वा जिम्मा दिन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम आयोजनाको आफैले अध्ययन, पहिचान, छनौट, निर्माण, कार्यान्वयन, सञ्चालन, मर्मतसम्भार वा व्यवस्थापन गर्न चाहने व्यक्तिले प्रचलित कानून बमोजिम पब्लिक लिमिटेड कम्पनी स्थापना गरी अनुमतिपत्र प्राप्त गर्न तोकिएको निकाय समक्ष तोकिए बमोजिम निवेदन दिनु पर्नेछ ।

१२. <u>सिंचाई प्रणाली हस्तान्तरण गर्न सकिने:</u> (१) यो ऐन प्रारम्भ हुँदाका बखत प्रदेश सरकारबाट संचालन हुने भनि संघीय सरकारबाट तोकिएको वा प्रदेश सरकारबाट निर्माण भएको कुनै सिंचाई आयोजना जलउपभोक्ता संस्था,स्थानीय तह वा निजि क्षेत्रलाई वा संयुक्त रुपमा प्रदेश सरकारले देहाय बमोजिम हस्तान्तरण गर्न सक्नेछः-

(क) उपदफा (१) बमोजिम हस्तान्तरण गरिएको सिंचाई प्रणालीको संचालन, व्यवस्थापन, मर्मत तथा सुधार कार्य प्रदेश सरकारले हस्तान्तरण गर्दाका बखत जारी गरेको हस्तान्तरण पत्रमा उल्लेखित शर्तबमोजिम गर्नु पर्नेछ ।

(ख) उपदफा (१) बमोजिम हस्तान्तरण गरिएको आयोजना वा सिंचाई प्रणालीको संचालन, व्यवस्थापन, मर्मत तथा सुधारको लागि आवश्यक रकम तथा स्रोतको व्यवस्था उपदफा (१) बमोजिमको संस्था आफैले गर्नु पर्ने वा प्रदेश सरकारले तोकेको शर्तअनुसार हुनेछ ।

(ग) सिंचाई प्रणालीको हस्तान्तरण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिमहुनेछ ।

१३. <u>सिंचाई प्रणालीको संचालन, व्यवस्थापन तथा संरक्षण:</u> (१) यस ऐनमा अन्यथा व्यवस्था भएकोमा बाहेक सिंचाई आयोजनाको संचालन, व्यवस्थापन, मर्मत तथा सम्भारको जिम्मेवारी प्रदेश सरकारले तोकेबमोजिम सम्बन्धित जल उपभोक्ता संस्था, स्थानीय तह वा जल उपभोक्ता संस्था, स्थानीय तह र निजी क्षेत्रलाई संयुक्त रुपमा दिन सक्नेछ र अन्य सिंचाई प्रणालीहरूको संचालन, व्यवस्थापन वा संरक्षण र आयोजना क्षेत्रको अन्य प्रयोग सम्बन्धी व्यवस्था जिम्मेवारी तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१४. <u>सिंचाई प्रणालीसंग सम्बन्धित भौतिक संरचना सम्बन्धी व्यवस्थाः</u> (१) सिंचाई प्रणालीको संरचना र सोसंग सम्बन्धित जमिन वा अन्य भौतिक संरचना, सिंचाई वा जलस्रोतको बहुउद्देश्यीय उपयोगको प्रयोजन बाहेक अन्य प्रयोजनका लागि प्रयोग गरिने छैन ।

(२) कुनै व्यक्तिको निजी जग्गामा सिंचाई आयोजना सम्बन्धी निर्माण भएका संरचना वा सोसंग सम्बन्धित जग्गामा निजको स्वामित्व वा भोगचलन सम्बन्धी विषय तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(३) प्रदेश सरकारबाट लगानी भई निर्माण वा सुदृढिकरण गरी संचालनमा रहेका सिंचाई प्रणालीसंग सम्बन्धित संरचना र सोसंग सम्बन्धित जग्गा वा भौतिक संरचना कुनै पनि व्यक्ति वा सार्वजनिक प्रयोजनका लागि प्रयोग गरिने छैन ।

तर, आयोजनालाई कुनै हानी नोक्सानी नहुने गरी कुनै सार्वजनिक हित वा व्यापारिक प्रयोजनका लागि प्रदेश सरकारको पूर्व स्वीकृति लिई प्रयोग गर्न यो दफाले कुनै बाधा पर्ने छैन ।

१५. <u>विशेष सिंचित क्षेत्र घोषणा गर्न सकिनेः</u> (१) प्रदेश सरकारले तोकिएको मापदण्ड पुरा गर्ने वा पूरा हुन सक्ने कुनै सिंचित क्षेत्रलाई प्रदेश राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी विशेष सिंचित क्षेत्रको रूपमा घोषणा गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम घोषित सिंचित क्षेत्रमा सम्भव भएसम्म बाह्रै महिना सिंचाइ सुविधाको व्यवस्थापन गरिनेछ र यस सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको सिंचित क्षेत्रमा तोकिए बमोजिम सघन कृषि विकास कार्यक्रम वा अन्य त्यस्तै कार्यक्रम लागू गरी संचालन गर्न सकिनेछ ।

१६. <u>विशेष सिंचित क्षेत्रको संरक्षणः</u> (१) घोषित विशेष सिंचित क्षेत्रमा कृषिजन्य र जडिबुटीजन्य उत्पादन बाहेक अन्य कुनै उत्पादन गरिने छैन ।

(२) कसैले उपदफा (१) बमोजिमको क्षेत्रमा जडिबुटी, कृषिजन्य उत्पादन कार्यक्रम बाहेकका अन्य कार्यक्रम संचालन गर्नु परेमा तोकिएको निकायबाट तोकिए बमोजिम स्वीकृति प्राप्त गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको स्वीकृति प्राप्त नगरी गरिएको जडीबुटी र कृषिजन्य बाहेकको उत्पादनलाई प्रदेश सरकारले रोक लगाउन सक्नेछ र त्यसरी रोक लगाएको अवस्थामा गरिएको गैर कृषिजन्य उपयोगसंग सम्बन्धित संरचना, उपकरण, स्रोत र उत्पादन प्रदेश सरकारले जफत गर्न सक्नेछ ।

१७. <u>विशेष सिंचित क्षेत्रमा भौतिक संरचना निर्माणः</u> (१) प्रदेश सरकारले प्रदेश राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी दफा १५ बमोजिम घोषित सिंचित क्षेत्रमा कुनै प्रकारको व्यापार, व्यवसाय, शैक्षिक वा औद्यौगिक संरचना वा भौतिक पूर्वाधार संरचनाको निर्माण गर्न पाइने छैन ।

तर, प्रदेश सरकारको स्वीकृति लिई तोकिएको मापदण्ड पुरा गरी कुनै भौतिक संरचनाको निर्माण गर्न भने यो दफाले कुनै बाधा पुग्ने छैन ।

१८. <u>सिंचाई कार्यालयको व्यवस्थाः</u> (१) प्रदेश सरकारले प्रदेश राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी विभिन्न कार्यक्षेत्र समेत तोकी सिंचाई कार्यालयको स्थापना गर्न सक्नेछ ।

(२) प्रदेश सरकारले लगानी गरी निर्माण, सुदृढिकरण वा व्यवस्थापन गरी संचालनमा ल्याएका वा संघीय सरकारले तोकेकोआयोजना वा सिंचाई प्रणालीहरू प्रदेश सरकारले संचालन गर्न तोकिए बमोजिमको योग्यता पुगेको अधिकृतलाई प्रदेश सरकारले सिंचाई अधिकृतको रूपमा कार्य सम्पादन गर्ने गरी जिम्मेवारी तोक्न सक्नेछ ।

(३) सिंचाई अधिकृतको काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

१९. <u>जल उपभोक्ता संस्थाको गठनः</u> (१) सामूहिक हितका लागि कुनै सिंचाई प्रणालीको विकास, मर्मत सम्भार र संरक्षण गर्न तथा त्यसबाट वितरण हुने पानी उपयोग गर्न चाहने त्यस्तो सिंचाई प्रणालीसंग सम्बन्धित उपभोक्ताहरूले तोकिएबमोजिम जल उपभोक्ता संस्था गठन गर्न सक्नेछन् र त्यस्तो संस्थाको दर्ता, गठन, संचालन, व्यवस्थापन र नियमन सम्बन्धी व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम गठित जल उपभोक्ता संस्थाले आफ्नो संस्थालाई सहकारी संस्थाको रुपमा तोकिए बमोजिम रुपान्तरण गर्न चाहेमा त्यस्तो जल उपभोक्ता संस्थालाई प्रचलित कानून बमोजिम सहकारी संस्थाको रुपमा गठन गरी रुपान्तरण गर्न सकिनेछ ।

२०. <u>सिंचाई सेवा शुल्क बुझाउनु पर्नेः</u> (१) सिंचाई प्रणालीको सेवा उपभोग गर्ने उपभोक्ताहरूले तोकिए बमोजिम निर्धारण भएको सिंचाई सेवा शुल्क उठाई तोकिए बमोजिमको अंशहरु प्रदेश सरकारको कोषमा, सिंचाई विकास कोषमा र सम्बन्धित उपभोक्ता समितिको कोषमा जम्मा गर्नुपर्नेछ ।

(२) उपदफा (१)बमोजिम सिंचाई सेवा शुल्क तोक्न देहाय बमोजिमको अध्यक्ष र सदस्यहरु रहनेगरी एक सिंचाई सेवा शुल्क निर्धारण समिति गठन हुनेछः

(क) सम्बन्धित सिंचाई कार्यालयका प्रमुख -अध्यक्ष

(ख) सम्बन्धित स्थानीय तहले तोकेको कृषि अधिकृत वा अन्य कुनै अधिकृत -सदस्य

(ग) सम्बन्धित जल उपभोक्ता समितिको अध्यक्ष वा समितिले तोकेको प्रतिनिधि -सदस्य

(घ) सम्बन्धित प्रदेश जल उपभोक्ता संघको प्रतिनिधि -सदस्य

(ङ) मन्त्रालयले तोकेको २ जना प्रतिनिधि -सदस्य

(च) जिल्ला प्रशासन कार्यालयको प्रतिनिधि -विशेष आमन्त्रित सदस्य

(छ) सम्बन्धित स्थानिय तहको प्रमुख, उपप्रमुख वा तोकिएको प्रतिनिधि – आमन्त्रीत सदस्य

(३) उपदफा (२) बमोजिम गठन भएको सिंचाई सेवा शुल्क निर्धारण समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार एवं उपभोक्ताको दायित्व सम्बन्धी व्यवस्था तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

(४) उपदफा (१) बमोजिमको सिंचाई सेवा शुल्कको बाँडफाँड गर्दा उठेको सिंचाई शुल्कको कम्तीमा २०(बीस) प्रतिशत रकम प्रदेश संचित कोषमा दाखिला हुने गरी तोक्नु पर्नेछ र बाँडफाँड सम्बन्धी अन्य प्रकृया तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

(५) उपदफा (१) बमोजिमको सिंचाई सेवा शुल्कको निर्धारण, असुली तथा अन्य प्रकृया तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

२१. <u>सिंचाई विकास कोषः</u> (१) प्रदेश सरकारले सिंचाई प्रणालीको विकास गरी कृषिको उत्पादन र उत्पादकत्व बृद्धि गर्न प्रदेश राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी एक सिंचाई विकास कोष स्थापना गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिको कोषमा देहाय बमोजिमको रकम रहनेछः-

(क) प्रदेश सरकारबाट निर्माण गरिएको सिंचाई आयोजनाहरू वा सिंचाई योजनाको बहुउद्देश्यीय उपयोगबाट आय आर्जन गरी प्राप्त गरेको रकम,

(ख) प्रदेश सरकारबाट सिंचाई विकासका लागि सिंचाई विकास कोषमा प्रत्येक वर्ष विनियोजन हुने र अनुदानबाट प्राप्त हुने रकम,

(ग) संघीय कानून बमोजिम कुनै स्वदेशी वा विदेशी संघ संस्थाबाट प्राप्त हुने रकम,

(घ) सिंचाई विकास कोषको रकम लगानीबाट प्राप्त हुने ब्याज, मुनाफा वा जरिवाना वा अन्य शूल्क तथा दस्तुर वापत प्राप्त हुने रकम,

(ङ) तोकिए बमोजिमका अन्य रकम।

(३) सिंचाई विकास कोषको संचालन र व्यवस्थापन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(४) सिंचाई विकास कोषको आन्तरिक लेखापरीक्षण प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट र अन्तिम लेखापरीक्षण महालेखा परीक्षकको कार्यलयबाट हुनेछ ।

२२. <u>सिंचाई विकास कोष संचालक समितिः</u> (१) प्रदेश सरकारले सिंचाई प्रणालीको समग्र विकास गरी त्यसको दिगो व्यवस्थापन गर्न, जल उपभोक्ता संस्था र सिंचाई सहकारी संस्थालाई ऋण, अनुदान तथा प्राविधिक सेवा उपलब्ध गराउन एक सिंचाई विकास कोष संचालक समिति स्थापना गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको सञ्चालक समितिको गठन देहायबमोजिम हुनेछः-

(क) सचिव, सिंचाईसंग सम्बन्धित मन्त्रालय – अध्यक्ष

(ख) प्रतिनिधि,आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय – सदस्य

(ग) प्रतिनिधि, कृषि, भूमिसुधार तथा सहकारी मन्त्रालय – सदस्य

(घ) प्रतिनिधि, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय– सदस्य

(ङ) प्रतिनिधि, प्रदेश जल उपभोक्ता महासंघको अध्यक्ष – सदस्य

(च) मन्त्रालयले तोकेको एकजना सिंचाई विज्ञ – सदस्य

(छ) प्रमुख कार्यकारी अधिकृत,सिंचाई विकास कोष –सदस्य सचिव

(३) सिंचाई कोष संचालक समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

२३. **प्रमुख कार्यकारी अधिकृतको नियुक्तिः** (१) प्रदेश सरकारले सिंचाई विकास कोष संचालक समितिको दैनिक कार्य संचालन तथा व्यवस्थापनका लागि मन्त्रालय वा सो अन्तर्गतको इञ्जिनियरिङ्ग सेवाको राजपत्राङ्कित द्वितीय श्रेणीको अधिकृत मध्येबाट प्रमुख कार्यकारी अधिकृत तोक्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको प्रमुख कार्यकारी अधिकृतको काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

२४. **कर्मचारी सम्बन्धी व्यवस्थाः** (१) सिंचाई विकास कोष संचालक समितिलाई आवश्यक पर्ने कर्मचारी तोकिए बमोजिम नियुक्त हुनेछन् ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम नियुक्त कर्मचारीको सेवाका शर्तहरू तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

२५. **सिंचाई विकास समन्वय समितिः** (१) प्रदेश सरकारले सिंचाई सम्बन्धी नेपालको संविधानको अनुसूची - ७ र अनुसूची - ९ बमोजिमको साझा अधिकारको विषय र प्रदेश भित्रका विभिन्न सिंचाई आयोजनाहरूको बिचमा समन्वय र सहकार्य गर्न देहाय बमोजिमको एक सिंचाई विकास समन्वय समिति गठन गर्न सक्नेछः-

(क) सचिव, सम्बन्धित मन्त्रालय – अध्यक्ष

(ख) प्रतिनिधि, आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय – सदस्य

(ग) प्रतिनिधि, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय – सदस्य

(घ) प्रतिनिधि, उद्योग, पर्यटन तथा वातावरण मन्त्रालय – सदस्य

(ङ) प्रतिनिधि, भूमिव्यवस्थापन, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय – सदस्य

(च) प्रतिनिधि, प्रदेशस्तरीय नगरपालिका तथा गाँउपालिका संघ – सदस्य

(छ) सिंचाई विज्ञ, सिंचाईसंग सम्बन्धित मन्त्रालयले तोकेको एकजना – सदस्य

(ज) अध्यक्ष, प्रदेश जल उपभोक्ता महासंघ – सदस्य

(झ) सिंचाईसंग सम्बन्धित महाशखा प्रमुख, भौतिक पूर्वाधार मन्त्रालय – सदस्य सचिव

(३) उपदफा (१) बमोजिम गठन हुने सिंचाई विकास समन्वय समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

२६. <u>वातावरणीय संरक्षण सम्बन्धी व्यवस्थाः</u> (१) सिंचाई प्रणालीको विकास गर्दा प्रचलित वातावरण सम्बन्धी कानूनको पूर्ण पालना गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) का अतिरिक्त वातावरण संरक्षण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

२७. <u>पानीको गुणस्तरः</u> सिंचाई आयोजना संचालन गर्दा सिंचाई सेवामा उपयोग हुने पानीको गुणस्तर तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

२८. <u>कसूर मानिनेः</u> (१) यस ऐनको प्रयोजनको लागि देहायका कार्यहरूलाई कसुर गरेको मानिनेछः-

(क) सिंचाईको प्रयोजनको लागिराखिएको संकेत वा चिन्ह विगार्ने वा हटाउने,

(ख) सिंचाई संरचनामा आउने वा पठाउने पानीको मात्रा अनाधिकृत रूपमा घटाउने वा बढाउने,

(ग) अनुमति विना सिंचाई संरचनामा अनाधिकृत रूपले प्रवेश गर्ने,

(घ) अनुमितपत्र नलिइ सिंचाई प्रणालीको निर्माण, विकास र संचालन गरेमा,

(ङ) सिंचाई संरचनाको पानी प्रदुषण गरेमा,

(च) यस ऐन विपरीत अन्य प्रयोजनको लागि पानीको प्रयोग गरेमा,

(छ) अनुमति विना आयोजना क्षेत्रभित्र चौपाया हिँडाउने, चराउने, छाडा छोड्ने वा घाँसपात कटान गर्ने,

(ज) सिंचाई प्रणालीलाई प्रतिकूल असर पर्ने गरी नदी, खोला, छहारा, ताल, पोखरी वा त्यसको कुनै भागलाइ मिच्ने वा च्याप्ने,

(झ) सिंचाई प्रणालीलाई प्रतिकूल असर पर्ने गरी खोलाको धारमा अवरोध खडा गर्ने वा पानीको वहावलाई नियन्त्रण गर्ने,

(ञ) सिंचाई प्रणाली वा आयोजनामा जडान गरिएको कुनै यन्त्र वा उपकरणको पार्ट पूर्जाहरूलाई चलाउने, सार्ने वा विगार्ने,

(ट) आयोजनाले चर्चेको जग्गाका रूख विरूवा मास्ने वा काट्ने वा नष्ट गर्ने,

(ठ) आयोजना भएको नहरको डिल कटान गरी पानी वा सिंचाईको लागि प्रयोग भएको नहरको संरचना विगारी पानीको वहाव अदलबदल गर्ने,

(ड) अनुमति विना भौतिक संरचना निर्माण गर्ने,

(ढ) अनुमति विना पम्पिङ्ग सेट वा त्यस्तो अन्य उपकरण प्रयोग गरी सिंचाइ प्रणालीको पानी तान्ने तर निश्चित क्षमता सम्मको पम्पिङ सेटबाट सिंचाइ गर्न सकिनेछ तर सो सम्बन्धी प्रकृया तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(ण) अनुमति विना व्यवसायिक प्रयोजनका लागि भूमिगत पानीको प्रयोग गर्ने,

(त) कुनै पनि सरकारी कर्मचारी वा सम्बन्धित व्यक्तिले आफ्नो दायित्व अनुसारको कार्य गर्दा वाधा अवरोध गर्ने,

(थ) यस ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमावलीले निषेध गरेको अन्य कार्य गर्ने वा गराउने ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम ठहर भएका कसूरहरुको सम्बन्धमा सर्वसाधारणको जानकारीको लागि सिंचाई प्रणाली वा आयोजना क्षेत्रको मुख्य स्थान, जिल्ला प्रशासन कार्यालय, सिंचाई कार्यालय र स्थानीय तहहरूमा सूचना टाँस गर्नु पर्नेछ ।

२९. <u>दण्ड सजायः</u> (१) देहायको कसुर गर्नेलाई सिंचाई अधिकृतले देहाय बमोजिम सजाय गर्नेछः-

(क) दफा २८ को उपदफा (१) को खण्ड (क), (ख), (ग), (ङ) र (छ) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई एक लाख रूपैंयासम्म जरिवाना र अन्य कसूर गर्नेलाई एक लाख पचास हजारसम्म जरिवाना हुनेछ।

(ख) खण्ड (क) बमोजिमको जरिवानाका अतिरिक्त सिंचाई अधिकृतले सो कसुरबाट कसैको हानी नोक्सानी भएको रहेछ भने त्यस्तो हानी नोक्सानीको क्षतिपूर्ती समेत भराई दिनु पर्नेछ ।

(ग) दफा २८ को उपदफा (१) बमोजिमको कसूर गर्न उक्साउने वा सहयोग गर्ने व्यक्तिलाई खण्ड (क) मा लेखिएको सजायको आधा सजाय हुनेछ ।

३०. **<u>पुनरावेदनः</u>** दफा २९ बमोजिम सिंचाई अधिकृतले दिएको सजायको आदेशमा चित्त नबुझेमा त्यस्तो आदेश वा निर्णयको जानकारी पाएको मितिले पैंतिस दिनभित्र सम्बन्धित जिल्ला अदालतमा पुनरावेदन दिन सक्नेछ ।

३१. **<u>अदालतलाई भए सरहको अधिकार हुनेः</u>** यस ऐनको प्रयोग गरी सिंचाई अधिकृतले कुनै कारवाही गर्दा सम्बन्धित व्यक्तिलाई झिकाउने, बयान गराउने, प्रमाण बुझ्ने र लिखतहरू पेश गर्न लगाउने सम्बन्धमा अदालतलाई भए सरहको अधिकार हुनेछ ।

३२. **<u>बाधा अड्चन पुर्‍याएमा हुने सजायः</u>** यस ऐन बमोजिम सरकारी कर्मचारीले आफ्नो पदीय कर्तव्य पालना गर्दा कसैले बाधा अड्चन पुऱ्याएमा निजलाई सिंचाई अधिकृतले बीस हजार रूपैयाँसम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ ।

३३. **<u>अनुमतिपत्र खारेज गर्न सक्नेः</u>** (१) सिंचाई प्रणालीको विकास र संचालन अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्ति वा संस्थाले अनुमतिपत्रमा उल्लेखित शर्तहरू पालना नगरेमा शर्तहरुको पालना गर्न दुई पटकसम्म आदेश दिँदा पनि आदेशको पालना नगरेमा वा शर्त विपरीत काम गरेमा तोकिएको अधिकारीले निजको अनुमतिपत्र खारेज गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम अनुमतिपत्र खारेज गर्दा अनुमितपत्र प्राप्त व्यक्ति वा संस्थालाई तोकिए बमोजिम आफ्नो सफाई पेश गर्न उचित मौका दिनुपर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम अनुमतिपत्र खारेजीको निर्णयमा चित नबुझ्नेले पैंतिस दिनभित्र सम्बन्धित मन्त्रालयमा निवेदन दिन सक्नेछ र मन्त्रालयले त्यस्तो निवेदन उपर जाँचबुझ गरी निवेदन परेको तीस दिनभित्र निर्णय दिनु पर्नेछ।

३४. **<u>अरूको घर जग्गामा प्रवेश गर्न सक्नेः</u>** (१) सिंचाई आयोजना वा बहुउद्देश्यीय आयोजनाको सर्वेक्षण वा सिंचाईको संचालन, व्यवस्थापन, मर्मत सुधार वा पानीको उपयोगको सिलसिलामा कसैको घर जग्गामा प्रवेश गर्नु परेमा प्रदेश सरकारको अनुमतिप्राप्त कर्मचारीले सम्बन्धित घर/जग्गाधनीलाई पूर्व सूचना दिई वा सूचना टाँस गरी त्यस्तो घर जग्गामा प्रवेश गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्रवेश गर्दा त्यस्तो घर/जग्गाधनीको कुनैपनि सम्पत्तिमा कुनै हानी नोक्सानी हुन गएमा वा घर जग्गाको प्रयोग वा उपयोग गर्नु परेमा सम्बन्धित निकायले मनासिव माफिकको क्षतिपूर्ति भराई दिनु पर्नेछ र उक्त क्षतिपुर्ति सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

३५. **पुरस्कृत गर्न सक्नेः** (१) प्रदेश सरकारले प्रत्येक बर्ष उत्कृष्ट सिंचाई प्रणाली संचालन गर्ने कुनै एक कम्पनी वा संस्थालाई सम्बन्धित सिंचाई अधिकृतको सिफारिसमा पुरस्कृत गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कम्पनी वा संस्थालाई पुरस्कृत गर्ने कार्यविधि तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

३६. **यसै ऐन बमोजिम हुनेः** यस ऐनमा लेखिएकोमा यसै ऐन बमोजिम र अन्यमा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

३७. **असल नियतले गरेको काम कारवाही उपर कुनै सजाय नहुनेः** यस ऐनमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि ऐनले दिएको अधिकार प्रयोग गरी कुनै कर्मचारी वा अधिकार प्राप्त अधिकारीले आफ्नो कर्तव्य पालानाको सिलसिलामा असल नियतले गरेको काम कारवाही प्रति निजलाई कुनै कारवाही गरिने छैन ।

तर असल नियतले कुनै कार्य गरेको भन्ने विषयको आधार र कारण सम्बन्धित कर्मचारी वा अधिकारीले खुलाउनु पर्नेछ ।

३८. **बाधा अड्चन फुकाउनेः** यस ऐनको कार्यान्वयनमा कुनै जटिलता उत्पन्न भई कार्य सम्पादनमा बाधा पर्न गएमा प्रदेश सरकारले त्यस्तो बाधा अड्चन फुकाउन सक्नेछ । तर त्यस्तो बाधा अड्काउ फुकाउने निर्णयको जानकारी प्रदेश सभाको सम्बन्धित विषयगत समितिलाई दिनु पर्नेछ ।

३९. **नियम बनाउने अधिकारः** यो ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न प्रदेश सरकारले आवश्यक नियमहरू बनाउन सक्नेछ ।

प्रमाणीकरण मितिः- २०७५/०७/२८